

PAMĚŤ NÁRODŮ

TEORETICKÁ SOCIOLOGIE 20.STOLETÍ, SOC403

Jolana Dostálová
56134, sociologie

Vyučující: doc. PhDr. et Ing. Radim Marada, Ph.D.

Datum odevzdání: 17.1.2006

Fakulta sociálních studií MU, 2006

Národ, národní identita, nacionalismus. Dnes tak univerzálně a naprosto samozřejmě používané a rozšířené pojmy, které ovšem mají ne tak samozřejmou a bezkonfliktní historii vlastního budování, na kterou se ve své knize snaží upozornit B. Anderson (1991). Národ nemá substantivní charakter, nevychází z nějaké přirozenosti, není reálně existující pospolitostí, ale je výsledkem určitého historického vývoje a je konstruován a rekonstruován v myslích jednotlivců.

Pro konstrukci nacionálních dějin mají nezastupitelnou roli psané dějiny, jejich výběrovost. (Co bude zapomenuto a znovu rozpomenuto, ovšem v pozmeněné podobě, tedy reinterpretováno.) Typické je jak historici mluví za anonymní mrtvé (to, že jsou neznámí, zapomenuti a mrtví, jim dává prostor se na ně rozpomenout a jejich činy a cíle vyložit tak, jak je třeba). Anderson (1991) používá termín historiografická kampaň, která má zajištěnu propagaci prostřednictvím státního školského systému. Dle Bendixe (1996) se právo na vzdělání, garantované a tedy také formované státem, stává jedním ze základních sociálních práv občanů národních států. Přičemž je na toto právo možné nahlížet ve dvou různých rovinách. Právo na vzdělání je možné chápat jako akt osvobození (je jakousi nezbytně nutnou predispozicí pro možnost občana participovat na politickém životě, využívat ostatní práva a svobody). Na druhé straně je tu ale obligatorní, zavazující charakter povinné školní docházky, přičemž kontrola obsahu a způsobu vzdělávání je soustředěna pod autoritou státu, a zároveň je povinnost školu navštěvovat právně vymahatelná. Stát zde demonstruje přímý vztah s občany, navíc je tento vztah autoritativně a mocensky minimálně na první pohled vztahem přímé nadřízenosti a podřízenosti.

Nadřazenost, charakterizovaná soustředěním kontroly v rukou státu, a praktický zájem utváření a šíření nacionální identity, je státem legitimizováno právě ve smyslu pojetí povinné školní docházky jako práva, které je ku prospěchu jednotlivce i kolektivnímu. Názornou ilustrací je komentář k zakládání škol v Prusku: „Zarmucovalo krále, vidět mladé lidi žít a vyrůstat v temnotě, a tím trpět krátkodobým poškozením ale i věčným strádáním jejich duše.“(Bendix, 1964:89)

Ovšem chápat právo na vzdělání pouze jednostranně jako deklaraci moci státu nad svými občany by bylo příliš zjednodušující. Na dvouznačnost práv upozorňuje A. Giddens (1987). Práva jsou dle něj jak prostředkem dozoru, který vykonávají nadřízení nad podřízenými, v případě národního státu je to samozřejmě panovník a později vládnoucí elita nad občany, ale stejně tak se stávají i prostředkem boje vyvažující rozsah uplatňované kontroly. Ovšem diskutovatelným by zřejmě byl rozsah prostoru či prostředků, které občané

pro uplatňování kontroly mají, a jak jsou tyto prostředky rovnoměrně či nerovnoměrně distribuovány napříč sociálně stratifikovanou společností.

To, co vytváří vědomí společné identity, je především obraz společných, národních dějin, ty jsou také následně nedílnou součástí národních curiculí. Jak poznamenává Castells: „Pokud je národ zakotven v rámci stabilního teritoria státu, zakládá se sdílením společných dějin mezi jednotlivými členy sociální a kulturní pouto.“ (Castells, 1997:270) Buduje se tak pocit sounáležitosti, sdílení na základě společného osudu zaznamenaného národními dějinami, odehrávajícími se na vymezeném teritoriu národního státu. Tyto dějiny ale nejsou tak jednoznačné a přímočaré, jak se právě díky oné „historiografické propagandě“ uskutečňované v rámci vzdělávacího systému mohlo zdát.

Anderson (1991) uvádí velice ilustrativní paralelu s osobní identitou, stejně jako si každý jednotlivec nepamatuje mnoho např. ze svého dětství, máme své vzpomínky na sebe zprostředkovány pomocí reprezentací-fotografií, vyprávěných příběhů. Tak i národy, protože jsou zasazeny v seriálním sekulárním čase implikující kontinuitu, a protože zakoušejí zapomínání, potřebují vyprávět své příběhy identity. Ale je tu zásadní rozdíl, národy mají nejasný počátek i konec (nemají svůj jasný den zrodu ani smrti) a proto jsou konstruovány od současnosti směrem do minulosti, proti směru času. (Současné události zakládají jakým způsobem budou interpretovány ty předcházející.) To umožňuje vyřešit problém s nejasným počátkem zrozením národa, a zároveň zde je prostor pro neustále přeměny a reinterpretace dějin.

Ke stejnému závěru dospívá i A. Giddens (1987), když rozlišuje mezi historií, kterou chápe jako: „zdokumentovanou interpretaci minulosti, která má ukotvovací funkci pro možnost anticipovat budoucnost.“ A historicitou, která se dle něj z historie vyvinula pouze v západním moderním světě, a kterou pojímá jako „kontrolované použití reflexe na historii, jako prostředek pro změnu této historie.“ Domnívám se, že podmínkou pro přechod z historie do historicity se děje také na základě kumulace a psaného zaznamenávání dějinných událostí, protože již v principu této aktivity je obsažena její intencionalita a reflexivita.

Předpokladem pro rozvoj historicity a dějin jako svébytné vědecké disciplíny a následné rozvinutí národní identity byly dle Andersona (1991) změny v chápání prostoru a času. Seriálně kauzálně vnímaný čas zakládá možnost vnímat historicky. Podmínkou pro nového chápání prostoru je, že skupina lidí je v pozici, kdy o sobě jednotlivci uvažují jako o paralelně žijících vzhledem k jiné skupině lidí, se kterými sdílejí určitou životní trajektorii aniž se musí reálně setkat. Prostor lze pak charakterizovat jako paralelní, zakládající synchronní existenci.

Prostor a čas, jeho organizace se dále stává nástrojem dominance a moci národního státu, která je ale dle Castellse (1997) v současné době globálního organizování času a prostoru narušena a v důsledku toho se do krize dostává i schopnost výkonu moci národních států.

Stát se musí stále více soustředit na legitimizační proces vlastní existence, udržení samotné existence, a je tak spotřebovávána energie, která by měla být určena na dosahování cílů, které se jaksí ocitají mimo působnost a dosah nacionálního státu a to v obou směrech. Jednoduše řečeno: „vlády národních států jsou v současné informační době příliš malé pro globální otázky a příliš velké pro otázky jednotlivých lidských životů.“ (Castells, 1997:273) Nabízí se otázka: Je tedy národní stát a jeho předchozí konstitutivní moc vyčerpána, nacházíme se v tranzitní době, kdy nacionální stát je vyčerpán a pouze čeká až bude nahrazen jinou formou organizace, novým pro současné podmínky lépe přizpůsobeným uspořádáním? Argumentem pro tento postoj je zcela určitě neustále postupující globální provázanost mnoha oblastí lidského života ekonomikou počínaje a enviromentálními problémy konče. Můžeme tedy na nadnárodní integraci tak jak probíhá v rámci Evropské Unie pohlížet jako na vyčerpání ideji národa a národního států. Ne tak docela. Jak nasvědčuje směr, kterým se evropská integrace ubírá není idea národa zdaleka vyčerpána, státy stále velice lpí na své státní suverenitě a v rámci EU se prezentují stále jako samostatné subjekty. Na druhou stranu procházejí legitimizační krizí, je tedy otevřenou a velice palčivou otázkou, jaká je cesta z této radikalizující se krize ven.

Literatura:

Anderson, B. 1991: *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Bendix, R. 1964: *Nation-Building and Citizenship*. Berkeley, : University California Press.

Castells, M. 1997: *The Power of Identity*. Oxford, UK: Blackwell.

Giddens, A. 1987: *The Nation-State Violence*. Berkeley, CA: University California Press.